

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุศแสง ตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ซึ่งเป็นการผสมวิธีคิดและระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุศแสงตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุศแสง ตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร
3. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุศแสง ตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหา บริบท สำนวญความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านกุศแสง โดยศึกษาบริบทของแหล่งเรียนรู้และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำข้อมูลมาออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุศแสงผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นฮีตสิบสอง สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาสำรวจสภาพบริบทพื้นที่ชุมชนบ้านกุดแสง สภาพปัญหา และความต้องการกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุดความรู้ ที่ใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่าน ประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุดแสงตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนครพบว่า สภาพบริบทพื้นที่ ชุมชนบ้านกุดแสงตั้งอยู่ที่ ตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้กับภูเขามีสาน้ำยามที่ไหลผ่านหมู่บ้านและจะไหลลง ไปสู่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีอาณาเขตพื้นที่ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ บ้านค้อ หมู่ 11 ตำบลวาริชภูมิอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ ติดกับ บ้านทุ่งบ่อหมู่ 7 ตำบลวัฒนาอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนครทิศตะวันออกติดกับบ้านโคกกลางหมู่ 9 ตำบลตาลโกนอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และทิศตะวันตก ติดกับบ้านโนนสิมหมู่ 11 ตำบลประทุมวาปี อำเภอ ส่องดาว จังหวัดสกลนคร ประชากร มีประชากรโดยรวม จำนวน 449 คนเป็นชาย 210 คนเป็นหญิง 239 คน มีครัวเรือนจำนวน 101 ครัวเรือน เศรษฐกิจและสังคม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือการเกษตรกรรมปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นทำไร่ ทำนาเลี้ยงสัตว์ปลูกผักต่อผ้าไหมค้าขายจักสานและมีบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปต่างถิ่นสาเหตุเพราะอัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ย 120 บาท/คน/วัน ศาสนา ที่ประชากรชุมชนบ้านกุดแสงส่วนใหญ่นับถือ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี จะมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมในชุมชนของตน คือ ประเพณีฮีตสิบสอง เพราะมีวัดเก่าแก่ที่ประชาชนให้ความศรัทธาและเคารพนับถือแต่เด็กและเยาวชนในชุมชนไม่ค่อยเข้าวัดทำบุญในช่วงประเพณีต่าง ๆ การปฏิบัติตนก็ไม่เหมาะสมเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น และภูมิปัญญาในชุมชนขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนจากการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลการสำรวจแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกุดแสง ผู้วิจัย พบว่า แหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่บ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีชุดความรู้ของแต่ละท่านที่แตกต่างกันดังนี้คือ ซึ่งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เหล่านี้ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งของคนในชุมชนเนื่องจากเป็นภูมิปัญญาสืบทอดกันมายาวนานของชุมชนบ้านกุดแสง และยังต้องการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาสูญหายไปจากท้องถิ่นและจากสภาพความต้องการในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในชุมชนบ้านกุดแสงผู้ให้ข้อมูล คือ เด็กและเยาวชน จำนวน 20 คน เป็นชาย 5 คน และหญิง 15 คน มีความต้องการในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชน มีต้องการเรียนรู้ เรื่อง

ประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35 ต้องการ ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น
 ผู้ถ่ายทอดความรู้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยให้เด็กและ
 เยาวชนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 ต้องการใช้เวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
 ในวันเสาร์-วันอาทิตย์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 ต้องการใช้สื่อ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีมาใช้
 ในการพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้สื่อของจริง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55 และจากการสำรวจ
 ทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและ
 เยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุตแสง ตำบลวัฒนา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร
 ผู้วิจัยได้ใช้แบบสำรวจทักษะชีวิตของเด็กและ เยาวชนเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลจาก
 จาก ผู้ตอบแบบสำรวจจำนวน 31 คน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 6 คน กลุ่มผู้นำชุมชน
 ครู และผู้ปกครอง จำนวน 25 คนพบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีทักษะชีวิตอยู่ในระดับปาน
 กลาง ($\bar{X} = 2.94$) เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า
 ทักษะที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ทักษะการเข้าใจผู้อื่น ($\bar{X} = 3.60$) ทักษะการจัดการกับ
 ความเครียด ($\bar{X} = 3.58$) และทักษะการแก้ปัญหา ($\bar{X} = 3.52$) ทักษะที่อยู่ในระดับปานกลาง
 ได้แก่ ทักษะการจัดการกับอารมณ์ ($\bar{X} = 3.15$) ทักษะความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ($\bar{X} = 3.07$)
 ทักษะการตัดสินใจ ($\bar{X} = 3.05$) ทักษะความตระหนักในตนเอง ($\bar{X} = 3.00$) และทักษะความคิด
 สร้างสรรค์ ($\bar{X} = 2.75$) ทักษะที่อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
 ($\bar{X} = 2.50$) และทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ($\bar{X} = 1.50$) ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณา
 และนำทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในระดับที่น้อยที่สุด 4 ลำดับ คือ ทักษะความ
 ตระหนักในตนเอง ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและทักษะ
 การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ไปออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
 ทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนในชุมชน บ้านกุตแสง ตำบลวัฒนา อำเภอสองดาว จังหวัด
 สกลนคร

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการ
 ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่น
 อีตลีสองชุมชนบ้านกุตแสงตำบลวัฒนา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร พบว่าการใช้แหล่ง
 เรียนรู้ในท้องถิ่นและใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการคิดร่วมกัน ปฏิบัติร่วมกัน
 นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะได้เห็นกระบวนการสนทนาตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งเป็นการ
 สนทนาที่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นการบอกเล่าประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวตนของบุคคลหนึ่งให้
 บุคคลหนึ่งฟัง ไม่มีการขัดแย้ง วิพากษ์ วิจารณ์ เห็นการฟัง การเล่าต่อยอดซึ่งเป็นประโยชน์

และมีคุณค่ายิ่ง ผลการสนทนา ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินทักษะชีวิตแบบมีส่วนร่วม โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลจากหลายด้านและความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งการประเมินพฤติกรรมผู้วิจัยจะประเมินจากการที่เด็กและเยาวชนมีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ญาติพี่น้อง และคนอื่น ๆ มีการประเมินเป็นระยะ ๆ เพื่อให้มีการสั่งสมและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นฮิตสิบสองในครั้งนี้เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ เด็กและเยาวชน กลุ่มผู้นำชุมชน ครู ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ปกครอง และชุมชน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างแท้จริง ซึ่งการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุดแสง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้จัดการสนทนากลุ่ม เพื่อทบทวนสภาพปัญหาบริบทชุมชน แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำข้อมูลมาใช้ในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต วางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุดแสง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นฮิตสิบสอง ซึ่งได้ประเมินทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชน 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2. ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง 3. ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และ 4. ด้านการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เครื่องมือที่ใช้คือ ใช้แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม แบบสัมภาษณ์ โดยได้นำข้อมูลจากการศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นข้อมูลในการวางแผนออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการวางแผนออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ มีมติให้จัดกิจกรรมโดยให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เรื่องประเพณีท้องถิ่นฮิตสิบสอง โดยเน้นให้เด็กและเยาวชนได้ปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดทักษะชีวิต โดยออกแบบกระบวนการการเรียนรู้ที่พัฒนาแล้วเป็น “ กระบวนการการเรียนรู้แบบ 3 : 5 : 7 ” ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตทั้งสี่ด้านของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นฮิตสิบสอง คือ จากการประชุมเสวนาระดมสมองร่วมกันกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเตรียมการวางแผนและออกแบบกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นฮิตสิบสอง ประกอบด้วย 3 ฐานการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนและฐานการเรียนรู้แต่ละฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้รวม 7 กิจกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 เตรียมการและวางแผน ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย อธิบายขั้นตอนการจัดกิจกรรมให้กับครูภูมิปัญญา และสร้างทีมงาน ขั้นที่ 2 สานสัมพันธ์ และสัมภาษณ์ภูมิปัญญา

ขั้นที่ 3 ออกแบบกิจกรรมและฐานการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 3 ฐาน และ 7 กิจกรรมการเรียนรู้ คือ ฐานที่ 1 เปิดตำนานบ้านกุศแสง ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1 สนทนากลุ่มหาปัญหาในชุมชน กิจกรรมที่ 2 เรียนรู้ประวัติหมู่บ้านกุศแสง กิจกรรมที่ 3 สืบสวนภูมิปัญญาและประเพณีที่ดั้งเดิมของบ้านกุศแสง ฐานที่ 2 สืบสานประเพณีวิถีชีวิตของคนรุ่นหลัง กิจกรรมที่ 1 ประเพณีที่ควรสืบทอดในท้องถิ่นของเรา กิจกรรมที่ 2 เรียนรู้ได้ต้องปฏิบัติตามเป็น กิจกรรมที่ 3 ปฏิบัติได้ต้องสืบทอดต่อไปและ ฐานที่ 3 องค์ความรู้ที่หนูได้กิจกรรมที่ 1 ร่วมมือรวมใจสร้างสรรค์ผลงานชิ้นที่ 4 เรียนรู้และปลูกฝังมรดกทางวัฒนธรรม ด้านประเพณีท้องถิ่นฮีตสิบสอง และนำเสนอผลงานองค์ความรู้ที่ได้รับขั้นที่ 5 ประเมินผลการพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความตระหนักในตนเอง ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความด้านคิดสร้างสรรค์ และด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยผลงานการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นฮีตสิบสอง จากการนำเสนอผลงานที่สร้างสรรค์ การจัดสนทนากลุ่ม การถอดบทเรียน สรุปผล (เวทียืนยันข้อมูล) จัดสนทนากลุ่มเพื่อสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินผลสรุปบทเรียน

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นฮีตสิบสอง ชุมชนบ้านกุศแสงตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนครจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน พบว่า เด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิตหลังการจัดกิจกรรม ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ เด็กและเยาวชนสามารถแสวงหาความรู้ในการเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นจากภูมิปัญญา และ ใช้จินตนาการของตนเองในการสร้างผลงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยกล้าถาม และแสดงความคิดเห็น และสามารถทำออกมาเป็นชิ้นงานได้อย่างหลากหลาย และมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง 2) ด้านความตระหนักในตนเอง พบว่า เด็กและเยาวชนจะเข้าใจความสามารถและความถนัดของตนเองสามารถเลือกทำชิ้นงานที่เหมาะสมกับความสามารถและความถนัดทำให้มีความสุขในการทำงาน 3) ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ พบว่า เด็กและเยาวชนสามารถสื่อสารกันด้วยภาษาที่ไพเราะน่าฟังและมีความสุข เมื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน และ 4) ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล พบว่า สมาชิกในกลุ่มช่วยเหลือกันมีความรักความสามัคคีในกลุ่มจัดทำผลงานจนเสร็จสมบูรณ์ และยังได้จัดทำผลงานสาธารณประโยชน์ เช่น การเผยแพร่ความรู้เรื่องประเพณีท้องถิ่นและการให้ความรู้แก่ชุมชน โดยการจัดนิทรรศการประเพณีท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุศแสง ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นทั้ง 3 ฐาน 7 กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่าด้านความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.00$, S.D.= 0.39) คิดเป็นร้อยละ 80.00 ด้านความตระหนักในตนเอง อยู่ในระดับ

มาก ($\bar{X}=4.00$, S.D.= 0.30) คิดเป็นร้อยละ 80.00 ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.50$, S.D.= 0.30) คิดเป็นร้อยละ 70.00 ด้านการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.50$, S.D.= 0.30) คิดเป็นร้อยละ 90.00 และเมื่อพิจารณาพัฒนาการของเด็กและเยาวชน การพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านสูงขึ้นเป็นลำดับทุกด้านและเมื่อเปรียบเทียบผลการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พบว่าทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม โดยก่อนการจัดกิจกรรมเด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิต อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=2.37$, S.D. = 0.83) คิดเป็นร้อยละ 47.50 และหลังการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิต อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=4.00$, S.D. = 0.64) คิดเป็น ร้อยละ 80.00 และจากผลการประเมินทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่น พบว่า ทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนหลังจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมทั้ง 4 ด้านและผลการจัดเวทียืนยันข้อมูล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัยมีความคิดเห็นตรงกันว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอมาทั้งหมดเป็นข้อมูลที่มีความถูกต้อง แม่นยำ สมบูรณ์ เป็นธรรม และมีความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ข้อมูล และยืนยันข้อมูลว่าเด็กและเยาวชน จำนวน 20 คน ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตให้มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถแสวงหาความรู้ในการเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นจากภูมิปัญญา และใช้จินตนาการของตนเองในการสร้างผลงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยกล้าถาม และแสดงความคิดเห็น และสามารถทำออกมาเป็นชิ้นงานได้อย่างหลากหลาย และมีความตระหนักรู้ในตนเองเข้าใจความสามารถและความถนัดของตนเองสามารถเลือกทำชิ้นงานที่เหมาะสมกับความสามารถและความถนัดทำให้มีความสุขในการทำงาน สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาที่ไพเราะน่าฟังและมีความสุข เมื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน และ สร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลช่วยเหลือกัน มีความรักสามัคคีและเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เป็นจริงทุกประการ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นยังเป็นการปลูกฝังความรักความภูมิใจ สืบสานประเพณีในท้องถิ่น ของตน ผู้เข้าร่วมเวทียืนยันข้อมูลมีความพึงพอใจในกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนสมควรให้เผยแพร่กระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนไปใช้เชื่อมโยงในสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ได้ และควรจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุศแสง พบว่าเด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านกุศแสงขาดทักษะชีวิต เนื่องด้วยสาเหตุหลายประการ จึงต้องการที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อที่จะเน้นทักษะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือของชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2539 : 3) ที่ว่าการเรียนรู้และปัจจัยที่เกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนด้วยการผสมผสานความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่เข้าด้วยกัน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและใกล้ชิดกับตัวเด็กและเยาวชนซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้นั้นมีความหมายต่อเด็กและเยาวชน และจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตประจำวันซึ่งการนำประเด็นท้องถิ่นสี่ตัวสอง เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2) ด้านความตระหนักรู้ในตน 3) ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) ด้านการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ของเด็กและเยาวชนทำให้ผู้วิจัยทราบระดับความต้องการของเด็กและเยาวชนและองค์ความรู้ที่จะนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านกุศแสง โดยกำหนดประเด็นท้องถิ่น อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงและบูรณาการจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความรัก ห่วงเห่นและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการเรียนรู้ ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวตนของบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ คน สมควรอนุรักษ์ สืบทอดไว้ให้อนุชนรุ่นหลังเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกคิด ฝึกทำ ฝึกปฏิบัติเกิดการใฝ่เรียนใฝ่รู้ด้วยตนเอง และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา ประเด็นที่ 7 การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมซึ่งหมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าของความรู้ต่าง ๆ ที่ได้คิดค้นและสั่งสมประสบการณ์

โดย ภูมิปัญญาไทย ตลอดจนมีความรัก ชื่นชมและห่วงใยในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตและสืบสานให้ยั่งยืน ตลอดจนเชื่อมโยงสู่สากล และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 ในมาตรา 6 กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 23 (2) และ(3) การจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องความรู้ เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยเด็กและเยาวชนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ต่างๆ โดยที่สามารถจัดการเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ โดยมีการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้ได้เต็มตามศักยภาพ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่น ฮีตสิบสองซุมชนบ้านกุศแสงตำบลวัฒนา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าฐานการเรียนรู้ที่ให้ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัย เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประเพณีท้องถิ่นฮีตสิบสอง โดยแบ่งกิจกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 3 ฐาน และ 7 กิจกรรมการเรียนรู้ โดยที่กิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรมต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของ

ชุมชนบ้านกุคแสง และได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา
 แห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุว่า ให้สถานศึกษานับสนุนและ
 ใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น จัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง
 ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องส่งเสริม สืบสาน พัฒนา
 และนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตและสังคม โดยใช้กระบวนการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้
 เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวในชุมชน สามารถนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับไป
 พัฒนาชีวิตและเป็นรากฐานที่มั่นคงในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งตลอดไปและในการจัด
 กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้การทำขนมจีน
 โบราณโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมช่วยสร้างสัมพันธภาพอันดี
 ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้จากการแก้แค้นความรู้โดยตรงโดยเฉพาะ
 การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับ ประจวบ ใจมั่น (2539 :
 10) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน
 ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ช่วยให้
 ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก
 และเป็นประ โยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะ
 กำหนดการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น นิคม ชมภูหลง (2548 : 8) กล่าวถึง
 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีความสำคัญ ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน
 หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้
 กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านเศรษฐกิจ
 วัฒนธรรมประเพณีในการลดการพึ่งตนเองจากสังคมภายนอก ทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น รักและ
 ภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

3. ผลจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชน

ชุมชนบ้านกุคแสง พบว่า เด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิตอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$, S.D.= 0.64)
 คิดเป็นร้อยละ 80 ซึ่งทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัด
 กิจกรรมซึ่งก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้เด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง
 ($\bar{X} = 2.37$, S.D. = 0.83) คิดเป็นร้อยละ 47.50 จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน
 พบว่า ด้านความคิดสร้างสรรค์ พบว่าเด็กและเยาวชนสนใจเรียน มีความคิดสร้างสรรค์
 สามารถแสวงหาความรู้ในการเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นจากภูมิปัญญา และใช้จินตนาการของ
 ตนเองในการสร้างผลงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยกล้าถาม และแสดงความคิดเห็น และ

สามารถทำออกมาเป็นชิ้นงานได้อย่างหลากหลาย และมีความตระหนักรู้ในตนเองเข้าใจ
 ความสามารถและความถนัดของตนเองสามารถเลือกทำชิ้นงานที่เหมาะสมกับความสามารถ
 และความถนัดทำให้มีความสุขในการทำงาน สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาที่ไพเราะน่าฟังและมี
 ความสุข เมื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน และ สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลช่วยเหลือกัน มี
 ความรักสามัคคี เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมี
 ความสุขซึ่งสอดคล้องกับวิไลรัตน์ เข้มจอหอและเขาวนิจ กิตติธรรกุล (2550 : 128-144) ได้วิจัย
 เรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์
 กิ่งอำเภอศรีนครินทร์จังหวัดพัทลุง พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำนวน 8 กิจกรรมโดย
 เริ่มต้นจากการเข้าใจตัวเองแล้วเชื่อมโยงสู่สังคมทำให้กลุ่มเป้าหมายมีพัฒนาการอย่างเป็น
 ขั้นตอนต่อเนื่อง และนพวรรณ วงศ์วิชัยวัฒน์ (2547 : 105-107) วิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะชีวิต
 ในการปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากปัญหาสังคม โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียน
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ทักษะชีวิตของนักเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง
 นอกจากนี้ นักเรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อป้องกัน
 ปัญหาสังคมทั้ง 4 ปัญหา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเอง พร้อมทั้งนำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลือและ
 แนะนำผู้อื่นอีกด้วย และปัทมา อรรถแสง (2554 : 196-197) วิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะชีวิตของ
 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ศาลหลักเมืองมหาสารคาม โดยให้
 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชุมชุมวัฒนธรรม โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม จำนวน 20
 คน ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตพบว่า นักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งคนอื่นทั้งการ
 งานในหน้าที่การเรียนและการงานที่ได้รับผิดชอบที่บ้าน นักเรียนตระหนักรู้ในตนเองเข้าใจ
 ตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์ และทำงานที่ตนถนัด มีการประมาณตนทั้งด้านการแสดงออก
 ทางกาย วาจา ใจ นักเรียนสามารถแสวงหาความรู้และนำความรู้มาใช้ในการทำงานได้อย่างมี
 ความสุข มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะและเสียสละเพื่อส่วนรวม ซึ่งเกิดจากการที่นักเรียน
 ได้เรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติจริงจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการทำงานเป็นกลุ่มฝึกการอยู่ร่วมกับ
 สังคมตามวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้นักเรียนได้รับองค์ความรู้ มีความสามารถในการใช้ทักษะ
 ชีวิตซึ่งเป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
 ฉะนั้นเด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้และทักษะชีวิตที่เกิดขึ้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
 เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสืบสานประเพณีท้องถิ่นของชุมชนบ้าน
 กุดแสงสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนผ่านประเพณีท้องถิ่นชุมชนบ้านกุศแสง ตำบลวัฒนา อำเภอสังขาว จังหวัดสกลนครเพื่อประเมินการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการสร้างสัมพันธ์ทางพระหว่างบุคคล และด้านการตระหนักรู้ในตนเอง หลังการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมากกว่าก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

การนำกระบวนการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นบ้านกุศแสงไปใช้ ควรต้องมีการเตรียมความพร้อมใน ด้านบุคลากรและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งในการทำวิจัยชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือมากพอสมควร จึงจะสามารถดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และด้วยผู้ปกครองมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมทักษะชีวิต คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงามให้กับเด็กและเยาวชน ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรให้ความร่วมมือในทุกๆด้าน ควรขยายกลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มเป้าหมายให้มากขึ้นเพื่อสร้างเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อนต่อไป ควรมีการพัฒนาฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายข้อมูลผ่านจอภาพเพื่อการประเมินทักษะชีวิตในด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อทักษะชีวิตในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของเด็กและเยาวชนบ้านกุศแสง เพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผู้วิจัยควรทำวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องอื่น ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน ยาสมุนไพร และอาชีพในท้องถิ่น สำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อนำเป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนต่อไป

2.2 โรงเรียนและชุมชน ควรผลักดันให้มีการจัดการความรู้ในชุมชน เพื่อรวบรวมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เป็นหมวดหมู่ และแสวงหาความรู้จากภายนอก ชุมชนเข้ามาผสมผสาน / บูรณาการ หรือต่อยอดความรู้ที่มีอยู่แล้วเกิดเป็นความรู้ใหม่ในการพัฒนาการเรียนรู้ในมิติต่างๆ

2.3 ควรสนับสนุนสถาบันการศึกษาให้ศึกษา วิจัย รวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา รวมทั้งมีการจัดการองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY